

I *eix-ereubit* passava per via natural (a través d'**eixerobit*) a *eixorivit*. *Ereubut* es troba també en autors catalans: «e con vos poiran esquern far / ilh se tenran per *ereubut*» 'encantats, encisats, exultants', Ramon Vidal de Besalú (*Abril issia*, v. 1484).

L'afegit del prefix *EX-* en mots de tal significat, s'explica per tots costats. Pensem que hi ha un altre mot clàssic des dels trobadors, i alhora nostre medieval, que hi era ben pròxim, *eissernit*, i si l'esmento ací no és perquè d'altres ho hagin fet a aquest propòsit,¹ sinó perquè coincideix amb el nostre *eixerit* per tota l'estructura, i així mateix en el trisillabisme, i encara més pel significat i sovint fins el mateix d'*eixerit*: «car sens non es grazitz / mas er los *essernitz*», Matuell, «Li Lombartz son plus *essernitz*», Miraval, «veus un joglar ses bruy / denan lo rey --- lo joglars *issernitz* / a dig ---», *Castiagilós* (v. 35), «mos chanz, vai tost e *esernitz* / e fai-t'audir envés totz latz», R. de Buvalc (PSW, Rayn. III, 21), «vos etz cels, sí Dieus mi sal, / que-m pot far volpil o ardit, / si-s vol, o pec o *exer nit*», *Jaufré*, v. 7846.

Altament aquesta paraula va tenir ús més o menys gran en català per bastant de temps, en el *Fasset* amb un matís com 'perceptiu, amatent, llest' referint-se al galant que s'esquitlla d'un desaire fent el desentès: «estia bé *exarnit* / e prena-o tot en joc» (v. 995), i vegeu-ne 4 altres testimonis prosaics, del S. xv i sobretot xiv, en *AlcM*; l'origen EXCERNERE, pròpiament 'discernit' no cal dir que és evident, i que fóra en va, i no hi pensem, tot intent d'apaivagar l'obstacle fonètic *-rn-* que s'oposaria a fer venir *eixerit* o *eixeribit* d'*eixermit*; en canvi fóra raonable pensar que pugui haver entrat en combinacions d'altres sinònims que a la llarga vagin desembocar en aquestes formes modernes

Doncs si és tan raonable i planer voler arribar al modern *eix-eribit* partint de l'antic participi de ERIPERE, i si *eixoribit* (-vit) correspon bé a una altra forma de participi *eiss-ereubit*, -but, bé sembla que fóra alhora lícit de partir del participi clàssic EREPTUS o EXEREPTUS, que quasi ens explicaria totalment *eixerit*: l'únic detall que ens quedaria a deure aquesta explicació fóra una engruna fonètica, la *i* en lloc de la *e* d'**eixeret* que esperaríem com a continuador d'EXEREPTUS.

I això ho podria explicar simplement la convivència d'*eixeribit* i *eixerit*; o bé ens ho explicaria la convivència dels tres, amb *eixernit*. És més: si el fregadís amb aquest era inevitable per la complida sinonímia, i si fou multiseccular, i documentat des de les albes del S. XIII (*eissernit* en el *Castiagilós*, *ereubut* en Ventadorn, *eribit* en Llull), potser hauríem de sospitar que tant o més que un prefix afegit *EX-* tenim en *eixeribit* i *eixerit* (EX)-EREPTUS la invasió creixent de la inicial del clàssic *eissernit*. Fóra, doncs —podríem dir— una submissió progressiva la fesomia de l'avantpassat clàssic i pervivent en la memòria immanent de la llengua: el vellíssim mot acaba per morir-se, desgastat per una vida massa llarga, però les seves faccions reneixen cada dia més en les dels néts super-vivents.

La veritat deu haver de trobar-se, amb unes o altres lleus variacions, entorn d'aquesta idea fonamental, que clarament admet altres variants en la combinació d'aquests nus de mots. No ens torbem més a primfilar-les. I sobretot no perdem temps refutant l'infinit mostuarí, la marqueteria tediosa, d'acudits i combinacions que hi acumularen els pioners de l'etimologia catalana.²

Donem compte ara, més aviat, de les variants modernes del mot.

A) *Eixerit*. A penes es pot dir que sigui una forma més antiga que les altres (ja he dit supra que amb prou feines es documenta abans de 1800); però de tota manera no pot ser recent, i el mateix fet de tenir l'extensió màxima geogràficament, de ser de les que més es decanten pel costat intel·lectual i designatiu i no tant pel subjectiu i afectiu, implica indirectament una major maduresa i arrelament dins la nostra història lingüística. Encara que tot el grup de quatre variants que estudiem és essencialment cosa centrada en el català oriental i zones veïnes (poc admesa en les esferes valencianes i balears de la llengua), aquesta variant s'estén una mica més en direcció Sud, car «*eixerit*: listo, vivo» és almenys eivissenc (PzCabr., ja que no mall. ni men.), i GaGirona registra «*eixerit*, -da: llest, despert, viu» «en algun lloc» del Maestrat i la Plana.³ En el mateix sentit es pot fer valer que aparegui en algun romanç tradicional.⁴ En fi Lacavalleria (1695) ja posa un *asserit* com a equivalent d'*asturdit* «alacer» (únic que figura en les eds. del *DT*o.).

En tot cas és *eixerit* (a-) el que ha estat usat amb caràcter més normal, pels escr. Renaix. de llenguatge més tradicional i modèlic; ja Verdager, en uns versos juvenils, de 1866, d'estil tradicional (a la manera de P. Seraffi): «serà, ay de mi! lasseta! / que en ma *aixerida* cara / ovira l'aymador ombra o mascara?» (*Jocs Fl.* de 1866, 69); «aquells voltants estaven plens de menestraletas *aixeridas*», Noller, *Pap.* (15); «a mi tothom me coneixia per l'*aixerit*, tothom me estimava per lo alegre, per ditxós y per ben enrahonat», EmVilanova (*Entre Família*, 11); «una noyeta *axerida* feya un feix d'euras, dreta en mitg del bardicam de vora'l camí», Bosch de la Tri. (*Lena*, 22). Encara que no sembla haver tingut ús popular a Mallorca, ha estat fins i tot adoptat en les obres mestres dels més grans escriptors mallorquins: «tu que en la gràcil pubertat empines, / pom d'esperances, l'*eixerida* testa / ---», Costa i Llobera (*Horacianes*, 67).

B) *Eixeribit*, -ibir-se, que més generalment solen grafiar-se amb -v-. És veritat que el *DOrt.* i el *DFa.* no registren més que la variant en -o-: *eixorivit*. Però jo a Barcelona, a casa meua i en el ambient en què he viscut, ho he sentit dir quasi sempre amb -e- (*eixi-* ve a ser el mateix i el poso en el mateix grup), i de fet aquesta (i no pas amb -xo-) és la forma que trobo en tots els escriptors de més autoritat, de tot el domini cat. or.; o, almenys, la que absolutament hi predomina: «aquells dias en què 'ls malalts se troban més *aixeribits* ab una ullada de sol que ab molts cu-lleradetas de medicina», EmVilanova (*Esc. Barc.*, 71).